

Dojrzałość szkolna jako gotowość dzieci do podjęcia obowiązku szkolnego

Czym jest dojrzałość szkolna? – zdefiniowanie pojęcia.

Fakt pójścia do szkoły stanowi dla dziecka niezwykle ważne i wielkie przeżycie. Przejście z wieku przedszkolnego w wiek szkolny wnosi w życie małego człowieka szereg nowych zmian, stawia go w nieznanym dotąd sytuacjach. Zmienia się przede wszystkim dotychczasowy rytm życia. Zabawowym formom spędzania czasu zaczynają towarzyszyć obowiązki. Dziecko rozpoczynające naukę staje wobec trudnej próby. Musi sprostać nowym wymaganiom i oczekiwaniom, podlega ocenie, staje się uczniem. Dziecko rozpoczynające naukę powinno być do niej odpowiednio dojrzałe.

Rodzice często zadają sobie pytania: „Czy moje dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole?”, „W jaki sposób mam sprawdzić, że dziecko osiągnęło odpowiedni poziom dojrzałości?”, itp., dlatego też postaram się odpowiedzieć na te i inne ich pytania.

Zacznijmy więc od wyjaśnienia tak często spotykanego pojęcia „dojrzałość szkolna”.

Określenie dojrzałość dotyczy poziomu rozwoju dziecka, natomiast sformułowanie szkolna - pozwala nam zrozumieć, iż chodzi tu o taki poziom rozwoju, który uczyniłby dziecko gotowym do przekroczenia progu szkoły i sprostania stawianym przed nim w szkole zadaniom i obowiązkom.

W literaturze pedagogicznej *dojrzałość szkolną* określa się jako osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju sprawności fizycznej, motorycznej, umysłowej i społecznej (którą rozumie się jako zdyscyplinowanie, umiejętność panowania nad sobą i współzycia z innymi), która pozwala mu na podjęcie nauki w szkole.

Dojrzałość szkolna jest procesem, który można rozpatrywać z perspektywy statycznej i dynamicznej. W ujęciu statycznym jest to efekt zmian, które dokonały się już w organizmie na danym etapie rozwoju, a to pozwala z kolei określić dojrzałość jako stan równowagi między wymaganiami szkoły a możliwościami rozwojowymi dziecka. Natomiast w ujęciu dynamicznym dojrzałość szkolna to długotrwały proces zmian dokonujących się w psychofizycznym rozwoju dziecka, które to prowadzą do momentu podjęcia przez nie nauki szkolnej. Jest to, zatem ciągle przystosowywanie się dziecka do systemu szkolnego.

Dojrzałość - czy mówiąc inaczej, *gotowość szkolna* - jest pojęciem względnym, którego sens zależy od tego, jaka jest szkoła, jakie wymagania stawia dziecku rozpoczynającemu naukę. Z drugiej zaś strony owa względność wynika z faktu, iż zmieniają się poglądy dotyczące możliwości rozwojowych dziecka rozpoczynającego naukę szkolną.

Problematyka dojrzałości nie jest odkryciem naszych czasów. Od tak dawna, od jak dawna istnieje człowiek wychowujący swe potomstwo, istniał problem dojrzałości dziecka do zadań, jakie dorośli przed nim stawiali. Prawdziwa eksplozja zainteresowań tą problematyką nastąpiła jednak na przełomie XIX i XX wieku, pedagogicy wiek XX zrodził też samo pojęcie dojrzałości szkolnej. Wszyscy badacze byli zgodni, iż okresem optymalnym do podjęcia nauki szkolnej jest moment, gdy dziecko osiąga wiek 6-7 lat. Poglądy natomiast na istotę dojrzałości szkolnej ulegały z czasem stopniowym przekształceniom.

Najwcześniejsza jest teza, że rolę decydującą odgrywa inteligencja. Praktyka szkolna nie potwierdziła jednak tego poglądu. Zaczęto więc skłaniać się ku przekonaniu, że decydujący jest taki poziom rozwoju umysłowego dziecka, który umożliwi mu opanowanie umiejętności czytania, pisania oraz liczenia. Wyrazem tego stanowiska - reprezentowanego przez wielu badaczy takich jak K. Penning, czy F. Ksause - było opracowanie przez niemieckiego psychologa. H. Winldera, skali służącej do pomiaru stopnia intelektualnych możliwości dziecka w dziedzinie opanowania wspomnianych umiejętności. Równocześnie

przedstawiciele tak zwanej szkoły wiedeńskiej wskazywali, iż nieodzownym czynnikiem warunkującym możliwość podjęcia przez dziecko nauki jest określony poziom nie tylko rozwoju intelektualnego, lecz także społeczny rozwój dziecka. Czołowymi przedstawicielkami tego kierunku były Ch. Bñchler i L. Danzinger.

W późniejszym okresie wyłoniło się także zagadnienie dojrzałości fizycznej.

Interesujący jest fakt, iż zwłaszcza w początkowym okresie badań skoncentrowano się przede wszystkim na badaniu poziomu rozwoju dziecka rozpoczynającego naukę, a nie interesowano się czynnikami warunkującymi ów rozwój. Z jednej strony było to rezultatem poglądu, iż o rozwoju decydują uwarunkowania genetyczne, a z drugiej - wstępną fazą badań, dla której charakterystyczny był opis stwierdzanego stanu rzeczy, a nie badanie jego uwarunkowań.

Na specjalną uwagę zasługują poglądy dotyczące problemu dojrzałości szkolnej sformułowane przez S. Szumana. Ukazał on bowiem, iż pomyślny start szkolny dziecka i jego dalsze losy szkolne uwarunkowane są przez poziom rozwoju fizycznego, umysłowego, społeczno – emocjonalnego, a uwarunkowania te są w poważnym stopniu zależne od oddziaływania środowiska.

O dojrzałości szkolnej dziecka decydują:

- ✓ odpowiedni rozwój inteligencji (Deuchler);
- ✓ dobry poziom innych cech poznawczych, których udział odgrywa istotną rolę w nauce szkolnej (Winkler);
- ✓ zdolności do wykonywania zadań i odpowiedni rozwój inteligencji (Schenk – Danzinger);
- ✓ wielostronny rozwój dziecka umożliwiający mu systematyczne nauczanie i wychowanie w szkole (Szuman).

Dojrzałość szkolna dotyczy wielu sfer rozwoju dziecka w głównej mierze cech dojrzałości pod względem fizycznym, emocjonalno – społecznym i umysłowym. Nie są to jedyne czynniki pozwalające określić stopień przygotowania dziecka do przekroczenia progu szkoły. Jednak wymienienie i omówienie wszystkich aspektów byłoby trudne, dlatego też zajmę się wspomnianymi sferami rozwoju.

Dojrzałość fizyczna

Podstawowym przejawem dojrzałości fizycznej jest dobry stan zdrowia, odporność na choroby i zmęczenia, sprawność narządów zmysłu i narządów artykulacyjnych (prawidłowa wymowa wszystkich głosek) oraz ogólna sprawność ruchowa i manualna, która związana jest z dobrą orientacją przestrzenną, a także koordynacją i pamięcią wzrokowo – słuchowo – ruchową. Przejawem dojrzałości fizycznej jest zręczność, sprawność ruchów rąk, umiejętność hamowania pewnych impulsów ruchowych, wykonywanie ruchów ciągłych (przy wykonywaniu elementów graficznych), zdolność utrzymywania kierunku ruchu (rysowanie elementów wzdłuż linii poziomej).

Podstawowym elementem dojrzałości psychoruchowej jest umiejętność przetwarzania statycznego obrazu graficznego na obraz dźwiękowy (litery – głoski, wyrazy – słowa) oraz obu tych obrazów na obraz ruchu. Do osiągnięcia tej umiejętności potrzebny jest określony poziom pamięci wzrokowej i słuchowej. W gotowości do nauki czytania i pisania podstawową rolę odgrywa więc współdziałanie ośrodków wzroku, słuchu, ruchu i mowy znajdujących się w korze mózgowej.

Dojrzałość emocjonalno – społeczna

Przejawem dojrzałości emocjonalno–społecznej będzie samodzielność, zaradność, chęć i umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami i nauczycielem oraz umiejętność

przystosowania się do wymogów nowego środowiska. Poważną rolę odgrywa też wspomniana już równowaga, obowiązkowość i wytrwałość, wiara we własne siły, umiejętność podporządkowania się wymaganiom nauczyciela, a także wrażliwość na jego opinię i ocenę. Dużą rolę ma również łatwość nawiązywania kontaktu z rówieśnikami i nauczycielem, współdziałaniu w zabawie i wykonywaniu zadań. Rozumienie poleceń kierowanych do całej grupy, a nie tylko do pojedynczego dziecka. Dziecko społecznie dojrzałe do szkoły cechuje się wrażliwością na opinię dorosłych, liczenie się z ich oceną zarówno pozytywną jak i krytyczną, obowiązkowość i odpowiedzialność za wykonywane zadanie. O przystosowaniu się do nowych warunków decyduje również stan równowagi nerwowej umożliwiający dzieciom opanowanie reakcji emocjonalnych: płacz, wypowiedanie się w niewłaściwych momentach.

Dojrzałość umysłowa

O umysłowej gotowości do nauki świadczy poziom poznawczej aktywności dziecka, jego zainteresowanie dla wiedzy jako źródła informacji. Dziecko umysłowo dojrzałe chce się uczyć, interesuje się czytaniem i pisaniem oraz dobrze orientuje się w najbliższym otoczeniu i środowisku, w którym żyje. O umysłowej gotowości dziecka do nauki stanowi również jego poziom mowy i myślenia, umiejętność swobodnego i zrozumiałego dla otoczenia wypowiadania się, opowiadania, wyrażania życzeń, pytań, własnych sądów, wniosków, ocen.

O dojrzałości do czytania i pisania świadczy umiejętność wyróżniania kształtów, dźwięków, rozpoznawania, porównywania i odtwarzania. Dojrzałość do czytania przejawia się ponadto w rozumieniu znaczenia wyrazów jako graficznych odpowiedników słów. Dojrzałość umysłową charakteryzuje przede wszystkim swoboda w posługiwaniu się mową oraz prawidłowe rozumienie mowy innych. Dzieci potrafią dokonać analizy wzrokowej i słuchowej wyrazów, rozumieją, iż określone treści można przekazać za pośrednictwem mowy znaków, jakimi są głoski i litery.

W zakresie dojrzałości do pisania istotną rolę odgrywa stopień orientacji przestrzennej, który umożliwia dziecku rozpoznawanie i zapamiętywanie kierunku, położenia i proporcji wymiarów odwzorowywanych form graficznych oraz pamięć ruchową, umiejętność przetwarzania obrazu graficznego na obraz ruchu. W procesie tym niezbędna jest umiejętność kontrolowania wzrokiem własnych ruchów i świadome nimi kierowanie. Dojrzałość do nauki matematyki związana jest ze zrozumieniem i umiejętnością określania stosunków przestrzennych, czasowych i ilościowych w praktycznym działaniu: umiejętność prostego klasyfikowania przedmiotów według przeznaczenia, wielkości, kształtu, koloru oraz umiejętnością dokonywania na konkretnych działaniach dodawania i odejmowania.

Sylwetkę dziecka dojrzałego do szkoły najprecyzyjniej nakreśliła M. Przetacznikowa. Jej zdaniem, dzieci dojrzałe do nauki szkolnej:

- są wystarczająco na swój wiek rozwinięte fizycznie i ruchowo, przy czym opanowały już w pewnej mierze precyzyjne ruchy rąk palców niezbędne przy pisaniu;
- mają dość duży zasób wiedzy o świecie i orientację w bliskim otoczeniu;
- są zdolne do działania intencjonalnego tj. podejmują czynności zmierzające do określonego celu i wykonują je do końca;
- potrafią z kolegami zgodnie współdziałać i podtrzymywać z nimi przyjazne kontakty, jak również wykonują polecenia dorosłych skierowane do całej grupy dzieci;
- potrafią opanować swoje emocje, a więc powściągnąć gniew, złość, lęk i obawę, a w każdym razie nie uzewnętrzniają gwałtownie i w niepoohamowany sposób swych stanów uczuciowych.

Poziom dojrzałości szkolnej dziecka w dużym stopniu zależy również od środowiska rodzinnego. Jednak największy wpływ na rozwój dziecka wywiera miejsce zamieszkania,

wykształcenie rodziców, warunki mieszkaniowe, uczęszczanie lub nieuczęszczanie do przedszkola. Ważne są też bodźce rozwojowe, których dostarcza środowisko, a także możliwość nabywania doświadczeń życiowych. Dzieci przychodzące do szkoły mają tylko pozornie równy start. Często uznane za dojrzałe, mogą wykazywać poziom niższy od spodziewanego, co zostaje wyrównane w trakcie nauki szkolnej. Sukcesy dziecka w szkole w dużym stopniu będą zależeć od poziomu intelektualnego, bogatego zasobu wiadomości i umiejętności, dobrze wykształconej mowy, zdrowia fizycznego, oraz cech osobowości.

Istotną rolę będzie mieć dobra orientacja w otoczeniu, jak również właściwe zaaklimatyzowanie się w grupie społecznej.

Każdy rodzic wiedzieć powinien, na czym polega dojrzałość szkolna. Najogólniej można powiedzieć, że jest to gotowość dziecka do rozpoczęcia nauki w szkole, uzależniona od osiągnięcia takiego stanu rozwoju fizycznego, emocjonalno – społecznego i umysłowego, który umożliwi sprostanie obowiązkom szkolnym.

Dziecko dojrzałe do nauki szkolnej potrafi:

- 👉 powiedzieć, jakie ma imię i nazwisko, ile ma lat, gdzie mieszka, opowiedzieć o pracy rodziców,
- 👉 obchodzić się z przyborami do rysowania, malowania, pisania; nie wychodzić poza linie kolorując obrazek; nazwać to co narysowało,
- 👉 ciąć nożyczkami w linii prostej i krzywej; lepić z plasteliny,
- 👉 dobrać w pary przedmioty lub obrazki, klasyfikować je wg określonej zasady, np. owoce, pojazdy, zwierzęta,
- 👉 łączyć zbiory wg określonej cechy, np. wielkość, kolor,
- 👉 wskazać różnice w pozornie takich samych obrazkach,
- 👉 rozpoznać różne dźwięki z otoczenia, np. głosy zwierząt,
- 👉 liczyć kolejno do 10 lub 20; po przeliczeniu liczmanów powiedzieć, ile ich jest,
- 👉 prawidłowo wymawiać wszystkie głoski,
- 👉 nazwać głoskę na początku i na końcu wyrazu, różnicować wyrazy o podobnym brzmieniu, np. kran – tran, góra – kura, bada – pada, podzielić zdanie na wyrazy, wyrazy na sylaby,
- 👉 opowiedzieć treść obrazka posługując się mową zdaniową;
- 👉 rozwiązać proste zagadki,
- 👉 uważnie słuchać przez dłuższą chwilę opowiadania, bajki, muzyki,
- 👉 wykonać proste ćwiczenia gimnastyczne; uczestniczyć w grupowych zabawach ruchowych,
- 👉 wskazać lewą i prawą stronę swego ciała i osoby stojącej na wprost,
- 👉 doprowadzić do końca rozpoczętą zabawę, pracę, w trudniejszych sytuacjach zwrócić się o pomoc do osoby dorosłej,
- 👉 zgodnie bawić się z rówieśnikami – współdziałać, czekać na swoją kolej,
- 👉 działać sprawnie; umieć podporządkować się słownym poleceniom,
- 👉 wykonać podstawowe czynności samoobsługowe: samodzielnie zjeść, ubrać się, umyć, zawiązać sznurowadła,
- 👉 potrafi nawiązać kontakty z rówieśnikami i dorosłymi, jest wrażliwy na opinię nauczycieli i innych osób dorosłych.

Opracowała:
Izabela Zimoch

Bibliografia:

- Brzezińska A., „Współczesne ujęcie gotowości szkolnej. O pomyślny start ucznia, Biuletyn Informacyjny PTD, 2002.
- Kopik A., „Akceleracja rozwoju dzieci siedmioletnich rozpoczynających naukę szkolną”, Kielce 1996.
- Wilgocka – Okoń B. „Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko”, PZWS, Warszawa 1972
- Wilgocka – Okoń B. „Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich”, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003
- Włodarski Z. „Rozwój i kształtowanie doświadczenia indywidualnego” Życie Szkoły Nr 6 / 2001 „Badanie dojrzałości szkolnej”